

УДК 657

Колумбет О.П.*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри «Обліку і загальноекономічних дисциплін»
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»***ВТРАТИ ОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ**

У статті розглянуто сутність поняття «втрати» та здійснено порівняння з іншими схожими категоріями. Наведено та проаналізовано комплекс факторів, що призводять до виникнення свідомих втрат оборотних матеріальних активів. Запропоновано методи попередження та виявлення втрат ТМЦ у системі обліку та контролю підприємства.

Ключові слова: втрати, витрати, затрати, розкрадання, матеріальна відповідальність, інвентаризація.

Колумбет Е.П. ПОТЕРИ ОБОРОТНЫХ МАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ: УЧЕТНЫЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрена сущность понятия «потери» и проведено сравнение с другими похожими категориями. Приведен и проанализирован комплекс факторов, приводящих к возникновению сознательных потерь оборотных материальных активов. Предложены методы предупреждения и выявления потерь ТМЦ в системе учета и контроля предприятия.

Ключевые слова: потери, расходы, затраты, хищения, материальная ответственность, инвентаризация.

Kolumbet E.P. CAPITAL LOSS TANGIBLE ASSETS: ACCOUNT ASPECT

The article deals with the essence of the concept of «loss» and a comparison with other similar categories. Presented and analyzed the complex factors leading to the emergence of conscious loss of current tangible assets. The methods for the prevention and detection of loss of goods and materials in the system of accounting and control of the enterprise.

Keywords: loss, costs, expenses, theft, liability, inventory.

Постановка проблеми. У сучасних динамічних умовах функціонування підприємства постійно наражаються на ризики втрати оборотних матеріальних активів, що несуть за собою ризики зменшення фінансового результату діяльності підприємства та збільшення собівартості готової продукції, перевищення бюджету виробництва, так, як збільшуються додаткові витрати на придбання втрачених активів. Тому з метою мінімізації втрат активів необхідно вести постійний облік, контроль та аналіз фактів, що призводять до втрат.

Мета бережливого виробництва – виявити, проаналізувати і усунути всі втрати у виробничому процесі. Як показує практика, майже половина вітчизняних виробників не спроможна запобігти виробничим промисловим втратам. Деякі з виробників не розуміють значення цього терміна, а також не усвідомлюють, який негативний вплив такі втрати справляють на собівартість виробів та їхню конкурентоспроможність на ринку [10, с. 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання втрат майна знаходять відображення у працях таких дослідників, як С.В. Бардаш, М.С. Белоусов, О. Бондаренко, В.Ф. Бохан, Ф.Ф. Бутинець, Р. Гаркавін, М.С. Горяева, А.О. Касич, Ю.Д. Малярський, Н.С. Пасенко, В.Е. Попов, Ф.Н. Шарапанова, І.В. Янушкевич. Проте, незважаючи на досить велику кількість наукових досліджень з цієї тематики, залишається актуальним вивчити цю проблему з точки зору обліку.

Постановка завдання. Спираючись на поставлену проблему, можна сформулювати завдання, які полягають в обґрунтуванні поняття втрат ТМЦ у системі бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, удосконаленні процесу організації та ведення бухгалтерського обліку з метою забезпечення збереження майна підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній літературі існують різні трактування поняття «втрати». Розбіжності, в першу чергу, виникають у зв'язку з різними підходами до трактування цієї категорії. В одних літературних джерелах «втрати» розглядають з економічної точки зору, в ін-

ших – з бухгалтерської. Серед вчених та науковців не існує загального та однозначного визначення цієї категорії. Тож, для цілей бухгалтерського обліку під поняттям втрати будемо розуміти зменшення кількості майна або псування його властивостей у результаті непередбачених обставин, внаслідок чого воно стає непридатним до використання у господарській діяльності підприємства, що призводить до збитків.

Поняття «втрати» отожднюють з «витратами» та «затратами». Але це різні категорії. Витрати – це виражене у грошовій формі використання різних видів економічних ресурсів (праці, сировини, матеріалів, фінансових ресурсів) у процесі виробництва, обігу й розподілу продукції, товарів. Згідно з п. 3 НП(С)БО 1, витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення чи розподілення між власниками). У свою чергу, затрати являють собою оцінене у грошовому вираженні споживання виробничих факторів з метою виготовлення і збуту продукції та підтримки діяльності підприємства.

Отже, найпоширенішим поняттям в економічній літературі та у практичній діяльності є поняття «витрати», а за змістом – «затрати», оскільки вміщує і витрати, і видатки, і втрати. Витрати пов'язані з цілеспрямованими затратами певної грошової суми на придбання певних економічних благ на основі еквівалентності [4, с. 5].

Втрати ж зумовлені різними причинами: недбалістю, крадіжками, економічними злочинами, небачністю, природним процесом псування певних ресурсів та виходом їх з ладу.

Узагальнюючи вищеведене, можна стверджувати, що втрати завжди супроводжуються зменшенням матеріальних цінностей на підприємстві, які можуть бути спричинені впливом різноманітних чинників.

Кожен власник зацікавлений у скороченні розміру втрат, що мають місце в діяльності підприємства. Для розробки заходів, спрямованих на скорочення втрат цінностей, необхідною є інформація про причини і місця їх виникнення, кількість і вартісне ви-

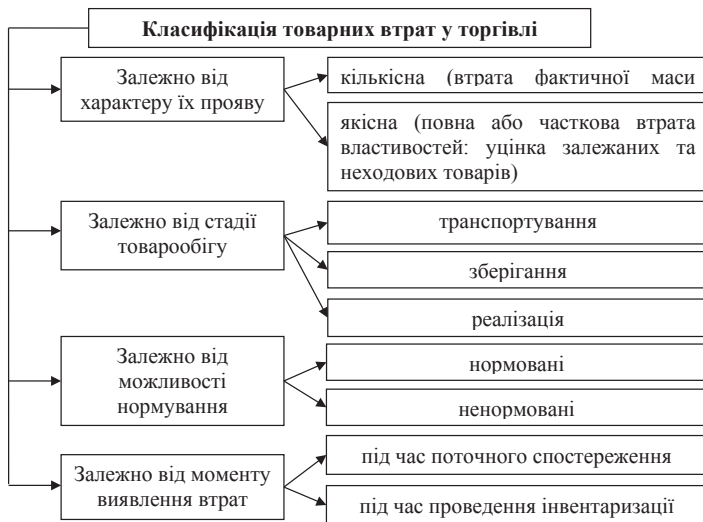

Рис. 1. Класифікація товарних втрат у торгівлі

Джерело: [8, с. 15]

раження. Формування якісної бухгалтерської інформації можливе тільки за належної організації обліку.

Діяльність кожного суб'єкта господарювання пов'язана із втратами майна, що обумовлює необхідність правильного відображення їх в системі обліку та здійснення контролю за їх виникненням. Одним із дієвих способів контролю за походженням, структурою та рівнем втрат майна підприємства є раціональна організація аналітичного обліку та правильно здійснена класифікація.

А.Ю. Редько та В.Ф. Сікорський при розробці норм втрат виробів із пластмаси запропонували класифікацію товарних втрат в торгівлі (рис. 1).

Як бачимо з рисунка 1, автори пропонують чотири класифікаційні ознаки, за якими виділяють відповідні види втрат, що виникають у торгівлі.

І.В. Янушкевич пропонує здійснити класифікацію втрат для організації податкового обліку за відношенням до об'єкту оподаткування. Автор пропонує класифікувати витрати на нормовані та ненормовані товарні втрати. До нормованих товарних втрат відносять природний убуток, бій і лом товару внаслідок його якісних характеристик, втрати товару у вигляді технологічних відходів. Ненормовані товарні втрати об'єднують нестачу і псування товару понад встановлені норми убутку і нестачу та псування товару, за якими такі норми не встановлені [13, с. 356].

Дм.Л. Кузьмін у дисертаційному дослідженні, присвяченому питанню збереження майна, запропонував власну класифікацію втрат (рис. 2).

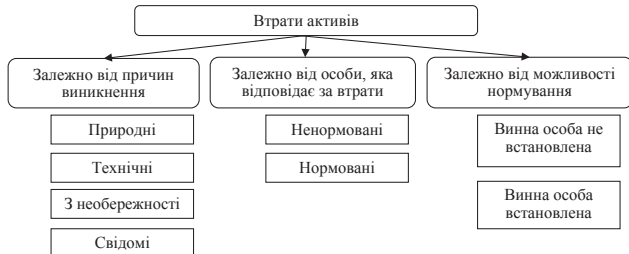

Рис. 2. Класифікація втрат активів для цілей бухгалтерського обліку

Джерело: [5, с. 128]

Вважаємо, що класифікація втрат, зображена на рисунку 2, найбільш повно відповідає завданням бухгалтерського обліку.

Отже, оскільки діяльність кожного суб'єкта господарювання пов'язана із втратами оборотних матеріальних активів, і не тільки при перевезенні залізничним транспортом, це зумовлює необхідність ведення такого бухгалтерського обліку, який би здійснював контроль за виникненням втрат і усував би причини їх появи.

Одним із ефективних методів, що сприятиме скороченню втрат на підприємстві, є забезпечення зацікавленості працівників у якісному та повному збереженні оборотних матеріальних активів шляхом матеріального заохочення. Завдяки цьому працівники зможуть усувати фактори, які сприяють виникненню втрат шляхом розробки конкретних заходів. За це вони отримуватимуть відповідні премії, а на підприємстві знизуватиметься кількість злочинів проти власності.

Розглянемо способи попередження розкрадань та розтрат всередині підприємства, а також фактори та складові, що забезпечують збереження матеріальних цінностей (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори забезпечення збереження майна підприємства

Забезпечення збереження майна підприємства	
Фактори	Складові
Пропускна система	Система первинного обліку
Склади (приміщення)	Система аналітичного обліку
Охорона території	Інвентаризація матеріальних цінностей
Матеріальна відповідальність	Профілактика втрат
	Стимулювання збереження

Система ВК

Джерело: [5, с. 40]

У процесі дослідження встановлено, що практично кожен працівник, діяльність якого пов'язана із рухом майна, може виступати у ролі суб'єкта контролю за збереження майна та виявлення шкоди від його втрат.

Поряд з цим, здійснюючи дії, пов'язані із визначенням розміру матеріальної шкоди, кожен суб'єкт не стільки зацікавлений у виявленні втрат майна, розрахунку розміру втрат та упущеної вигоди, скільки ефективно виконати свою роботу й отримати винагороду за її виконання.

Існує безліч факторів, які обумовлюють виникнення свідомих втрат, таких як розкрадання, розтрати, крадіжки, а саме [9, с. 295; 5, с. 43-44]:

1. Соціальні. Різке розшарування населення (розрив між багатими і бідними). Відсутність у більшості населення навиків та вмін самостійно вирішувати питання володіння, користування і розпорядження майном в умовах ринкової економіки. Більшість громадян не вміють грамотно підписувати угоди з нерухомістю та іншими видами майна, не вміють правильно вкласти вільні грошові кошти.

2. Економічні. Розвиток «тіньової» економіки, вирішення економічних проблем шляхом свідомих та фіктивних банкрутств, фіктивних підприємств та інших дій.

3. Політичні. Велика кількість політичних партій та рухів, відсутність необхідної єдності між різними гілками влади створюють сприятливе середовище для різного роду зловживань, пов'язаних із фінан-

совою підтримкою політичних сил. Тривалий строк розслідування справ про крадіжки з великою матеріальною шкодою, а також відсутність ефективного попередження виникнення крадіжок.

4. Ідеологічні. Все більшого розповсюдження серед населення набувають традиції, правила, спілкування та інші атрибути кримінальної культури. Кримінальні методи використовуються як пересічними громадянами, так і представниками економічної та політичної еліти

5. Духовно-моральні. Відсутність єдиної державної ідеології, орієнтованої на правомірне вирішення проблем, пов'язаних із придбанням власності. Приватизація (у більшості випадків) є одним із прикладів заволодіння власністю шахрайським шляхом.

Більшість науковців одногласно погоджуються, що соціальні та економічні умови, які панують в суспільстві є основним фактором, що призводить до виникнення свідомих втрат. Також науковці Р. Гунсен, Г. Дашков та А.П. Севрюков виділяють ще й політичний фактор, що зумовлює виникнення розкрадань, розтрат та крадіжок під час політичних заворушень. Духовно-моральні умови, що існують у суспільстві, як фактор скоєння свідомих втрат розглядає лише А.П. Севрюков.

Таким чином, зазначені фактори є проблемою загальнодержавного характеру. Однак розробка конкретних заходів (як окремими підприємствами, так і державою загалом) щодо усунення негативного впливу кожного з факторів сприятиме вирішенню проблеми втрат активів підприємства та зменшенню кількості злочинів проти власності на загальнодержавному рівні.

У сучасних умовах господарювання більш дієвими є заходи, направлені на зацікавлення працівників у результатах своєї праці. Дослідник Т.А. Слук [12, с. 193-216] також приділяє увагу вивченню питань важелів стимулювання працівників як способу попередження виникнення втрат на підприємстві (табл. 2).

Отже, мотиваційні способи попередження розкрадань всередині підприємства, включають як власне визначення чітких повноважень працівників, так і заходи стимулювання праці. Комплексне впровадження зазначених заходів на підприємстві є запорукою відсутності у працівників бажання посягати на майно підприємства.

Окрім факторів, що сприяють виникненню свідомих втрат, необхідно звернути увагу на покарання. Це передбачає не тільки видачу наказів та ухвалення рішень, але й контроль за їх виконанням. Також необхідно знайомити працівників із відповідними нормативними актами. Так, проведений аналіз показав, що найчастіше активи розкрадаються на тих підприємствах, де працівників не знайомлять з нормативними документами з питань збереження активів, не роз'яснюють положення законів про відповідальність за розкрадання і зловживання службовим становищем. Внаслідок цього у багатьох випадках у матеріально-відповідальних осіб ще до здійснення розкрадань залишалися непоміченими різні незначні посадові порушення, пов'язані зі збереженням активів [6, с. 80].

Організація роботи із забезпечення збереження власності здійснюється у два етапи. Перший – профілактична діяльність, якою повинен займатися весь

Таблиця 2

Мотиваційні способи попередження розкрадань всередині підприємства

Основні важелі	Характеристика
Кожен співробітник повинен відповідати займаній посаді	Не слід допускати такої розстановки кадрів, при якій службовці, будучи не в змозі впоратися з дорученою роботою, будуть змушені брехати. Від щонайменшої брехні і обману до крадіжки один крок.
Суворе розмежування прав і обов'язків співробітників	Кожен службовець повинен керуватися в своїй роботі певними критеріями, відповідно до яких він оцінюватиметься. Для цього необхідно, перш за все, встановити коло обов'язків кожного співробітника, коли службовці не знають межі власної відповідальності, неминучі помилки, що спричиняють втрати, які призводять до байдужості, а зрештою створюється сприятливий ґрунт для злочинної мотивації.
Чітке формулювання основних вимог і неухильне слідування їм	Нечіткі та повні загальних фраз правила роботи і поведінки співробітників гірше, ніж їх відсутність.
Створення належних умов для продуктивної праці	Працівники зобов'язані мати все, що необхідно для плідної роботи (інструменти й матеріали). Вони також повинні бути в курсі справ підприємства, крім того, їм повинна бути надана можливість у критичній ситуації звернутися за допомогою до керівництва. Одні лише вимоги без надання підтримки з боку вищої управлінської ланки зменшують стимул.
Справедлива винагорода службовцям за якісну працю	Співробітники, від якості роботи яких багато в чому залежить прибуток компанії, мають право і можуть розраховувати на пошану до себе і належну фінансову винагороду. Відкрите визнання власником магазину заслуг співробітників є гарним стимулом і запорукою чесної роботи.
Розробка заходів, спрямованих на те, щоб у працівників не виникло бажання вкрасти	Усунувши саму можливість крадіжки, керівник має право вважати, що півсправи зроблено. Ніщо не може бути порівняним за своєю ефективністю з жорсткими превентивними заходами, які грамотно організовані, а саме мережа підприємств громадського харчування, що діє за принципом самообслуговування, добре відома своїми «здоровими» відносинами усередині колективу. Тут справедливо, виходячи зі здібностей, оцінюється праця людей, їм цілком і повністю довіряють, покладаючись на їхню чесність, але на їхньому спецодагу відсутні кишень.
Навчання персоналу	Постійні перевірки і навчання персоналу способам боротьби з нестачами і необґрунтованими списаннями товарів. Необхідність вивчення списання втрат на природний убуток.
Працівники повинні постійно відчувати, що вони під «ковпаком» у керівництва, яке ні на хвилину не ослабляє своєї пильності і гострозорим оком оберігає своє майно	Якщо виникає ситуація, коли службовець виявляється перед вибором – вкрасти чи ні, на його рішення може вплинути будь-який з превентивних заходів, що проводиться керівництвом, будь то перевірка працівників охорони, систем сигналізації, зміна замків, проведення ревізії і навіть інформація, що взята з різноманітних наказів і інструкцій, вивішених на дошці оголошень

Джерело: систематизовано на основі [13, с. 193-216]

апарат управління. У справі належного забезпечення збереження власності в процесі зберігання і виробництва продукції важлива роль відводиться локальній нормотворчості. Вона полягає в ухваленні локальних нормативно-правових актів (положень, інструкцій, стандартів), що конкретизують діюче в Україні законодавство з метою його належного застосування; дотримання порядку прийому на роботу і перевodu матеріально-відповідальних осіб на іншу роботу, своєчасного укладання з ними договорів про повну індивідуальну або колективну матеріальну відповідальність. Локальні нормативні акти покликані конкретизувати норми законодавства України з питань забезпечення збереження майна стосовно умов конкретного підприємства, розробити найбільш оптимальні варіанти зберігання цінностей та їх використання в процесі виробництва, чітко визначити права і обов'язки (функції) відповідних посадових та матеріально-відповідальних осіб, структурних підрозділів підприємства і порядок взаємовідносин між ними в частині зберігання і використання ресурсів підприємства.

Іншими словами, локальні нормативні акти встановлюють чіткий внутрішній порядок на підприємстві з питань збереження власності. До локальних актів першого порядку відносяться Правила внутрішнього трудового розпорядку (ПВТР), де закріплюються обов'язки працівників і наймача із забезпечення збереження матеріальних цінностей, порядок прийому на роботу і переведення матеріально-відповідальних осіб.

Виявлення причин і умов порушення чинного законодавства, самих фактів такого порушення, припинення їх є другим етапом заходів щодо забезпечення збереження власності в процесі зберігання, виробництва, розподілу, обміну і споживання.

У випадку виявлення матеріальної шкоди, спричиненої порушенням законодавства, вся робота бухгалтера зводиться до правильного визначення її розміру, встановлення винних осіб, а також обов'язкового його відшкодування відповідно до чинного законодавства.

Попередження порушень, пов'язаних із розкраданням матеріальних цінностей підприємства, передбачає встановлення і дотримання вимог при прийманні (переведенні) на роботу матеріально-відповідальних осіб. Суть цих вимог зводиться до наступного. Передусім на матеріально-відповідальну посаду не можна приймати осіб, що мають судимість за корисливі злочини, і відносно яких є рішення про заборону обіймати вказані посади. Не можна приймати на ці посади неповнолітніх. Переведення (заміна) матеріально-відповідальних осіб повинні здійснюватися шляхом обов'язкового документального оформлення, проведення інвентаризації та повний передачі матеріальних цінностей, що числяться за ними [5, с. 81].

При цьому обов'язок юридичної служби полягає у наданні допомоги бухгалтерській службі допомоги щодо правильного застосування трудового законодавства з питань призначення і переміщення матеріально-відповідальних осіб, а також своєчасного укладання з ними договору про повну матеріальну відповідальність.

Для запобігання виникнення втрат товарно-матеріальних цінностей, що купує підприємство за договорами з іншими суб'єктами господарювання, необхідно дотримуватися встановленого порядку приймання продукції і товарів за кількістю і якістю. Окрім цього, необхідно укладати договір, за яким матеріально-відповідальна особа бере на себе повну

матеріальну відповідальність за прийняті матеріальні цінності і зобов'язується дотримуватися встановлених правил приймання, зберігання, відпускання й обліку їх, а підприємство зобов'язується створити матеріально-відповідальним особам нормальні умови праці й виробничу обстановку, що забезпечує збереженість зданих ними на зберігання матеріальних цінностей.

Укладений договір про матеріальну відповідальність забезпечує безперечне стягнення з матеріально-відповідальних осіб вартості матеріальних цінностей, нестача яких виявляється. Такі договори підписують при прийнятті матеріально-відповідальних осіб на роботу.

Одним із найдієвіших способів виявлення втрат активів є проведення раптової інвентаризації, у ході якої перевіряється не лише фактична наявність активів підприємства, але й умови їх зберігання.

Інвентаризації належить виключне значення у збереженні майна підприємства. Так, В.В. Чудовець визначає: «...за статистикою приблизно 90% нестач і розкрадань на підприємствах встановлюються за допомогою проведення інвентаризації. Внаслідок цього виявляються господарські засоби та їх джерела, які не знайшли відображення в документах бухгалтерського обліку, а отже і у фінансовій звітності. Таким чином, при здійсненні інвентаризації підтверджується реальність статей балансу підприємства і тих джерел та засобів, які вони включають» [11, с. 37].

Укладання договору обумовлює також необхідність забезпечення ефективної системи внутрішнього контролю. Так, у складних економічних умовах господарювання багато підприємств знаходяться під загрозою не лише через непросту економічну ситуацію в державі, але й через відсутність належного контролю за збереженням та ефективним використанням майна, що є основною причиною безгосподарності [7, с. 123].

Професор А.Ф. Галкін вважав, що саме збереження майна є основним завданням інвентаризації: «...основною задачею проведення інвентаризації є: забезпечення збереження майна підприємства, виявлення недоліків в його зберіганні і використанні, викриття фактів нестач цінностей, псування, поломки, втрат і розкрадання засобів, якщо вони мали місце, а також забезпечення усунення виявлених недоліків». Так, проведення інвентаризації на підприємстві дозволяє встановити фактичну наявність майна власника, стан складського обліку. Безпосередньо з питанням інвентаризації пов'язана матеріальна відповідальність працівників. Адаже при виявленні нестачі за результатами інвентаризації обов'язково встановлюють винну в цьому особу, якій належить відшкодувати заподіяні збитки. Тому інвентаризація та інститут матеріальної відповідальності є взаємопов'язаними категоріями при вирішенні питань збереження власності [3, с. 187].

Професор Ф.Ф. Бутинець [2, с. 7] стверджує, що інвентаризація має надзвичайно велике значення для цілого суспільства, якщо її здійснюють з дотриманням встановлених правил проведення, правильного виведення результатів, достовірного відображення наслідків в обліку. У такому випадку вона підтверджує реальність показників фінансової звітності, а це є суттєвою перешкодою для фальсифікації інформації, а звідси – захищає суспільство від обману. Достовірна облікова інформація – найбільш правильний орієнтир для дій держави та суспільства, попередження помилок, потрапляння підприємств до «фінансової безодні».

Крім того, з позицій вченого, інвентаризація захищає інтереси власника. Інвентаризація – це засіб збереження майна власника, охорона його активів від розкрадання та втрат. Не проведена інвентаризація – це сфальсифікована звітність, яка призводить до обману держави та суспільства, втрати кожним чесно заробленого. Звідси, вона має суспільне значення. У цьому контексті в нових умовах і слід розглядати інвентаризацію як один із важливих методів господарського контролю [1, с. 7].

Таким чином, вдала робота бухгалтерської та юридичної служб сприяє збереженню майна підприємства від втрат, спричинених свідомими діями суб'єктів, а також вдало проведена інвентаризація дасть змогу виявити втрати, що виникли на підприємстві у ході діяльності та знайти винних осіб.

Висновки з проведеного дослідження. Незалежно від форми господарювання та підпорядкування підприємства воно в процесі своєї діяльності використовує оборотні матеріальні активи. Майно підприємства знаходиться у постійному русі – воно збільшується або зменшується. Все це фіксується за допомогою правильно організованого бухгалтерського обліку.

Проаналізовано класифікацію втрат майна для цілей бухгалтерського обліку, яка враховує різні аспекти діяльності підприємства та в повній мірі відповідає потребам обліку, гарантує отримання детальної інформації за аналітичними розрізами, полегшує роботу як працівників служби внутрішнього контролю, так і працівників бухгалтерської служби.

Дослідження дають підстави стверджувати, що проблематика існування втрат оборотних матеріальних активів набуває як юридичного значення (в частині виявлення винної особи та її покарання), так і економічного (щодо відображення інформації про майно підприємства в системі бухгалтерського обліку) та соціального (роботодавцю повинен бути відшкодований фактичний розмір шкоди, він не повинен збагачуватися за рахунок працівників). Можна стверджувати, що усі п'ять груп факторів, що призводять до втрат ТМЦ, є проблемою загальнодержавного характеру, але, незважаючи на це, досить дієвими залишаються внутрішні способи попередження розкрадань всередині підприємства. Необхідно розробити систему контролю та систему покарань, її елементами обов'язково мають бути: ухвалення локальних положень, інструкцій, стандартів, що конкретизують діюче законодавство, та сприяють збереженню влас-

ності, призначення матеріально-відповідальних осіб та укладання з ними договору про матеріальну відповідальність, проведення крім планових ще й раптових інвентаризацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондарь В.П. Вопросы инвентаризации в экономической литературе : [учеб. пособ.] / Бондарь В.П., Петренко Н.И., Кузьмин Дм.Л. – Житомир : ЖГТУ, 2009. – 868 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 592 с.
3. Галкин А.Ф. Теория бухгалтерского учета : [учебн. пособие для с.-х. вузов] / А.Ф. Галкин. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : «Статистика», 1976. – 335 с.
4. Грінченко А.В. Розмежування понять витрати, затрати, видатки та втрати / А.В. Грінченко // Економічний форум. – 2012. – № 3. – С. 5.
5. Кузьмін Дм.Л. Бухгалтерський облік і контроль збереження та втрат майна підприємства: організаційно-правовий підхід [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Кузьмін Дмитро Леонідович ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2010. – С. 105.
6. Кузьмін Дм.Л. Підприємство як об'єкт накопичення, розміщення та збереження майна / Дм.Л. Кузьмін // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – № 2(44). – С. 77-86.
7. Кузьмін Дм.Л. Інвентаризація як економічна категорія: визначення, значення / Дм.Л. Кузьмін // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ. – 2008. – № 3(45). – С. 120-132.
8. Редько А.Ю., Сикорский В.Ф. Повышение роли бухгалтерского учета в сокращении товарных потерь в торговле / А.Ю. Редько, В.Ф. Сикорский. – К. : Общество «Знание» Украинской ССР, 1987. – 15 с.
9. Севрюков А.П. Хищение имущества: криминологические и уголовно-правовые аспекты / Севрюков А.П. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 352 с.
10. «Точно вовремя» для рабочих : пер. с англ. – М. : Институт комплексных стратегических исследований. – 2007. – 112 с.
11. Чудовець В.В. Інвентаризація в системі бухгалтерського обліку [монографія] / В.В. Чудовець, М.Я. Дем'яненко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 288 с.
12. Чумарин И.Г. Предотвращение потерь в розничной торговле. Проверенные способы. – СПб. : Питер, 2007. – 192 с: ил. – (Серия «Розничная торговля»)
13. Энциклопедия малого бизнеса : практическое пособие для предпринимателей, разработанное специалистами Администрации США по малому бизнесу / [под ред. Т.А. Слукса]. – М. : «Книга Интернэшнл», «Одиссей», 1994. – С. 193-216.